

"Torej imaš denar?"

"Posodi mi sto funtov. Do jutri, prav?"

Dal sem mu sto funtov. Potem se mu je nenadoma začelo muditi.

"Jutri se dobiva tu ob istem času," sem rekel.

Pustil je svoje pivo in odšel. Skozi okno sem gledal za njim. Po Brixton Roadu je šel proti podzemni železnici, vendar je potem zavil levo v Electric Avenue. Čez nekaj časa sem stopil za njim, vendar ga nisem več mogel najti. Pred obokom železniškega mostu je sedel džanki z zeleno pajkovo mrežo na obrazu.

Fred je mrtev. Imel je rdečo brado. Tako kot sem jo imel sam, ko sem bil še mlad. Pri notranjih posnetkih je običajno hodil vmes ven kadit. Le tega enega samega večera v dunajski Državni operi ni šel. Jaz mu nisem dovolil.

"Neprestano moram vklapljati tvojo kamero," sem mu rekel. "Ima najboljši pogled na orkester."

Prevedel **Jani Virk**

Slavo Šerc

Josef Haslinger in iskanje največje možne katastrofe

Leta 1995 se je znani dunajski ples, na katerem se vsako leto zbere domača in tuja prominenca ter visoka družba, zgodil kar dvakrat. Še več pozornosti kot družbeni spektakel v dunajski državni operi pa je vzbudil Josef Haslinger s svojim romanom *Opernball* (Fischer Verlag, Frankfurt 1995), ki je hipoma postal prava uspešnica in ob tem razburil še duhove doma in v tujini, o čemer pričajo tudi naslovi recenzij in ocen njegove knjige: *Atentat na meščansko lagodnost*, *Fascinacija in gnus*, *Insceniranje nekega romana*, *Realnost je morilska*, *Samo ena*

izmišljaja – vendar grozljivka, *Množični umor kot medijski dogodek*, *Knjiga, ki je poskrbela za škandal*, *Mojstrska goljufija*, *Smrt ob valčku*, *Aktualnost apokalipse*, *Nova kakovost terorizma*, *Apokalipsa na Dunaju*. Poznavalci avstrijske (in nemške) literarne scene se bodo spomnili, da sta toliko uspeha doma in v tujini v zadnjih letih požela samo še C. Ransmayr in R. Schneider, če izvzamemo J. M. Simmla, Haslingerjevega rojaka, ki odlično obvlada popularne (trivialne) žanre in ima tudi temu primeren odziv pri bralcih. Ne, takšnega prodajnega uspeha nikakor ni bilo mogoče predvideti. Kdo je torej Josef Haslinger in kaj je v njegovem romanu posebnega, drugačnega, morda šokantnega, vsekakor pa zanimivega?

Josef Haslinger (1955) do svojega prvega romana *Opernball* ni napisal veliko – dve leti je ustvarjal tudi roman, ki ga je nato zavrzel. Zdi se celo, da je bila bolj od njegovega literarnega dela upoštevana politična esejistika in publicistika – tu mislimo predvsem na njegovo knjigo *Politik der Gefühle* (Politika občutkov, 1987) ter na reportaže, kolumne, članke in eseje o Ameriki, ki so izhajali v avstrijskih časopisih *AZ*, *Der Standard* in v tedniku *Profil*, potem pa so bili objavljeni v knjigi *Das Elend Amerikas* (Beda Amerike, 1992). Tako že takoj na začetku ne moremo mimo ugotovitve, da je Haslinger angažiran intelektualec, ki opozarja na politične napake in težave v družbi – pa naj gre za ameriško ali avstrijsko. Kot analitik avstrijskih "življenjskih laži" se je izkazal v svojem eseju *Politik der Gefühle*, ko se je v Avstriji razvnela diskusija o primeru Waldheim – Haslinger je razburil dobršen del javnosti in postal znan ne samo v literarnih krogih. Sledilo je povabilo na kolidž Oberlin v Ohio, sprva kot *writer-in-residence*, pozneje kot gostujoči profesor, ko je lahko opazoval ameriške razmere ter z distanco gledal tudi na stvari v domovini. Leta 1991 se je preselil še na univerzo Bowling Green v Ohio (spet kot gostujoči profesor). Iz vseh teh izkušenj je nastala že omenjena Haslingerjeva ameriška knjiga esejev, v kateri osebna doživetja sooča z objektivnimi danostmi; ne da bi tajil liberalnost dežele, kritizira njeno socialno, kulturno in gospodarsko mizernost, vedno znova pa išče tudi podobnosti oziroma razlike s svojo domovino.

Sprašuje se, na primer, kako bi se obnašali njegovi rojaki na Dunaju, če bi kakšna dunajska četrt postalo poljsko ali romunsko jezikovno in kulturno območje, še posebej glede na dejstvo, da živi v Los Angelesu, če vzamemo samo en primer – več Mehičanov ali Korejcev kot v vsakem drugem mehiškem ali korejskem mestu – razen Mexico Cityja in Seula. Skratka, da kulture lahko živijo skupaj ali druga ob drugi, čeprav konflikti seveda obstajajo. Haslinger analizira tudi ameriški šolski sistem, vlogo medijev v ameriški družbi in piše še o tisočeri marginalijah, ki vse skupaj pripovedujejo o tem, kako se takrat, ko ameriška resničnost ne ustreza predpostavljjeni podobi, ta podoba vse bolj prodaja za resničnost.

Več razlogov in dejstev je, ki govorijo v prid tezi, da roman *Opernball* brez Haslingerjevih ameriških izkušenj ne bi bil tak, kot je (ne nazadnje ga je pisal večinoma v Iowi, kjer poteka znani International Writing Program). Seveda so avstrijske razmere v središču; kot pravi sam, je od vsega začetka poskušal združiti fikcijo in (avstrijsko) realnost. Idejo za roman je dobil ob prebiranju knjige Roberta Cooverja *Public Burning* (Javno sežiganje), v kateri gre za konkreten historični dogodek – eksekucijo zakonskega para Rosenberg zaradi domnevnega atomskega vohunjenja za Sovjetsko zvezo. Na newyorški Times Square postavijo električni stol in mediji v živo poročajo o dogodku. Od tod se je potem porodila ideja o nečem strahotnem, o čemer poročajo (ali celo neposredno prenašajo) mediji. Znano je, da je bil Haslinger tudi sam med demonstranti proti "vsakoletnemu praznovanju velikega kapitala in buržoazne družbe". Seveda v tistih demonstracijah niti malo ni šlo za napad takšnih razsežnosti, o kakršnih piše Haslinger – njegov roman nikakor ni delo, ki bi bilo komentar resničnih dogodkov (kot poudarja sam v intervjuju za časopis **Falter**, št. 7/95).

Če je prvi vpliv na nastanek romana treba iskati pri Cooverju, potem se tudi zdi, da je na Haslingerja vplivala ameriška literatura nasploh. Lahko bi celo trdili, da je *Opernball* Haslingerjev odgovor na očitek, da je nemška literatura dolgočasna, izkustveno prazna, brez imaginacije itn. Samo tako lahko razumemo velik obrat v njegovem pisanju, ki je do te uspešnice sledilo še tradiciji (avstrijskega) realističnega romana sedemdesetih let in s tem avtorjev, kot so Innerhofer,

Wolfguber in H. Zenker. Lep primer, ki potrjuje to domnevo, je njegova najboljša novela – *Der Tod des Kleinhäuslers Ignaz Hajek* (Smrt kajžarja Ignaza Hajeka, 1985). Resda je bila dolgo časa podcenjena, zares so jo odkrili šele po *Opernballu*, ko je izšla v žepni izdaji skupaj z novelo *Die mittleren Jahre* (Srednja leta) pri založbi Fischer (Frankfurt, 1995). V obeh novelah pripoveduje Haslinger o večnih temah človeštva: o ljubezni in smrti, upanju in pogubi, krivici in strahu. V prvi noveli potuje Josef Hajek na pogreb svojega očeta, iz pripovedovanja in anekdot njegove matere in številnih pogrebcev pa izve podrobnosti samomora in vzroke zanj, ob tem pa še veliko stvari, zaradi katerih vidi svojo biografijo v popolnoma drugačni luči in z novimi spoznanji ... V drugi noveli je glavni motiv spet smrt, ki prekine boj kmeta Gruberja za boljše življenje in preživetje. Obe noveli imata v sebi nekaj arhaičnega, napisani sta v preprostem jeziku, dogajata se v vaškem okolju. Na prvi pogled nič takšnega, kar bi spominjalo na *Opernball*. Ob natančnejšem premisleku in analizi bi pa pri Ignazu Hajeku lahko odkrili vsaj zunanje podobnosti: tudi tu je na začetku smrt in šere različne pripovedne ravni razkrijejo ozadje. Gre torej za nekakšno analitično zgradbo, ki se v *Opernballu* začne z največjo možno katastrofo – če bi si izposodili oznako iz atomske energije – za nekakšen SUPER GAU (der größte anzunehmende Unfall). Kaj se torej zgodi? Skozi prezračevalne naprave za opero so v dvorano spustili cianovodikovo kislino s katastrofalnimi, naravnost apokaliptičnimi posledicami: tri tisoč mrtvih, seveda skrbno izbranih gostov iz najvišjih političnih, gospodarskih in kulturnih krogov. Da bi bila zadeva še hujša, obstajajo dokazi, da je televizijska družba ETV (European Television), ki je odkupila snemalne pravice – ekskluzivno in za ves svet –, vedela, kaj se bo primerilo; zdi se celo, da je stvari usmerjala v tej smeri, da bi inscenirala in predvajala nekakšen "Reality-Show" brez primere. Katastrofa se odvija pred Kurtom Fraserjem, ki sedi za režijskim pultom in na dvajsetih monitorjih hkrati opazuje umiranje ljudi, med njimi tudi svojega sina Freda. S takšnim scenarijem se začne roman. Prvoosebni pripovedovalec Kurt Fraser potem pripoveduje svojo življenjsko zbadbo uspešnega poročevalca s kriznih področij. V izmeničnih poglavjih (Fraserjevih tonskih zapiskih) pridejo nato do besede neposredni krivci

(teroristi), drugi udeleženci (policija, tovarnar) in tudi taki, ki so ga po naključju preživeli, saj želi Kurt Fraser razkriti ozadje sinove smrti. S tem pripovednim načinom razpreda Haslinger zgodbo o neonacistični teroristični skupini, ki si je nadela ime "Die Entschlossenen" in katere vodja je karizmatični in mesijanski Američan po imenu Steven Huff, mormon na misijonarski poti po Evropi, ki je svoj nauk osnoval na osnovi citatov iz *Biblije*, Hitlerjevega programskega dela *Mein Kampf* in mormonskih knjig. Želi, da ga člani skupine imenujejo samo z vzdevkom – der Geringste. Njegov (peklenski) načrt se imenuje Harmagedon, z njim hočejo člani skupine ob koncu tisočletja ustanoviti "Tisočletni rajh". Ob tem se pokaže še latentna fašistoidnost avstrijskih policajev, ki načrtu nikakor niso nenaklonjeni, vanj so vpleteni, skorajda že kot pomagači, pripadniki desničarske scene. Skratka, Haslinger skuša razkriti, kako mislijo in čutijo ljudje, ki so pripravljeni storiti toliko gorja. Opisuje torej stanje, v katerem postane terorizem cilj, ne samo sredstvo.

S svojevrstnim združevanjem fikcije in realnosti je poskušal Haslinger – kot pravi sam – ustvariti avtentičen svet. Zato ni presenetljivo, da roman citirajo tudi v socioloških prispevkih in političnih komentarjih o avstrijski (politični) sedanjosti (Prim. Werner A. Perger: *Die Bomben, das Warten, Die Angst, Die Zeit*, 17. 3. 1995), saj v romanu med drugim prepoznamo na primer tudi vodjo desničarske stranke in populista J. H., ki se skriva za psevdonomimom Jup Bärenthal – po dolini, kjer ima na Koroškem veliko posestvo. Z rasistično motiviranimi atentati v Avstiji, ki so se zgodili po izidu romana, plinskim napadom na podzemno železnico na Japonskem ter v Oklahoma Cityju, dobiva knjiga že skoraj preroške poteze. Pokazalo se je, da je del Haslingerjevega scenarija, za katerega pravi sam, da je v svoji zamisli "hotel iti do konca", žal postal realnost. Ni pa nobeno naključje, da je do tega prišlo. Čeprav je nevarnost avstrijske (in vsake druge) neonacistične scene znana, ne bi prišli nikamor, če bi delo brali samo kot kakšen "roman s ključem" ali politični triler.

Haslingerjev namen prav tako ni bil, opisovati kakršnokoli neonacistično sceno, zato je tudi nikdar ni podrobneje raziskoval. Vprašanje pa je, ali bi knjiga lahko izšla po vseh teh navedenih dogod-

kih. Verjetno ne. Odgovor na drugo pomembno vprašanje, kako bo z
branjem romana takrat, ko v njem ne bomo prepoznavali več aktualnih
dogodkov in realnih oseb, bo mogoč šele čez vrsto let. Šele takrat se bo
dokončno pokazala njegova resnična literarna vrednost.

Josef Haslinger – KRONOLOGIJA

Rojen 5. julija 1955 v Zwettlu na Spodnjem Avstrijskem.

1969 gimnazija v kraju Horn

1973 matura, začetek študija filozofije, teatrologije in germanistike na
Dunaju

1976-1992 sourednik literarne revije *Wespennest*

1980 doktorat, prva zbirka pripovedi *Der Konviktskaktus* (Auto
ren-Edition, München)

1881 objava predelane disertacije *Estetika pri Novalisu* (Hain Verlag,
Königstein/Ts.)

1983 organizacija in izvedba mednarodnega simpozija LITERATURA
& MOČ (ob 50-letnici nacističnega požiga knjig)

1983-84 gostujoči docent na filozofskem inštitutu – Gesamthochsc-
hule Kassel; predavanja in seminarji iz romantične estetike,
filozofije narave, filozofije E. Blocha

1985 novela *Der Tod des Kleinhäuslers Ignaz Hajek* (Luchterhand Ver-
lag, Darmstadt).

1986-89 glavni tajnik graškega *Autorenversammlung*

1986-1995 soorganizator dunajskih predavanj o literaturi (Wiener Vor-
lesungen zur Literatur)

1987 *Politik der Gefühle. Ein Essay über Österreich* (Luchterhand Ver-
lag, Darmstadt)

- 1989 writer-in-residence, Oberlin College, Ohio
- 1990 gostujoči profesor, Oberlin College, Ohio
- 1991 gostujoči profesor na Univerzi Bowling Green, Ohio
- 1992 *Das elend Amerikas. 11 Versuche über ein gelobtes Land* (Rischer Verlag, Frankfurt)
- 1993-94 piše roman *Opernball*, branja na ameriških univerzah
- 1995 izide roman *Opernball* (Fischer Verlag, Frankfurt)

ŠTIPENDIJE IN NAGRADE

- 1980 Theodor Körner Preis
- 1982 Avstrijska državna nagrada za literaturo
- 1984 Nagrada iz sklada mesta Dunaj
- 1985 Štipendija nemškega literarnega sklada
- 1988 Avstrijska dramska štipendija
- 1993-1994 Dunajska štipendija E. Cannetija